

1.2 Δημοκρατία

Living Democracy » Textbooks » Εκπαιδευόμαστε και εκπαιδούμε για τη δημοκρατία » Μέρος 1 – Κατανοούμε την δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα » Κεφάλαιο 1 – Τι σημαίνουν οι έννοιες » 1. Πολιτική, δημοκρατία και δημοκρατική σχολική διοίκηση » 1.2 Δημοκρατία

1.2.1 Βασικές αρχές

Στο περίφημο απόσπασμα του Abraham Lincoln (1863), δημοκρατία είναι «η κυβέρνηση του λαού, από το λαό, για το λαό»: οι τρεις ορισμοί μπορεί να ερμηνευτούν ως εξής;

- «του»: η εξουσία προέρχεται από το λαό – λαός είναι η κυρίαρχη δύναμη που ασκεί εξουσία ή δίνει την εντολή για την άσκησή της, και οποιοσδήποτε είναι μέρος της εξουσίας μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνος από το λαό
- «από»: η εξουσία ασκείται είτε μέσω εκλεγμένων αντιπροσώπων ή απευθείας από τους πολίτες
- «για»: η εξουσία ασκείται για να εξυπηρετεί τα συμφέροντα του λαού, δηλαδή, το κοινό καλό.

Αυτοί οι ορισμοί μπορεί να γίνουν κατανοητοί και να συνδεθούν με διάφορους τρόπους. Πολιτικοί στοχαστές στην παράδοση του Rousseau επιμένουν στην άμεση εξουσία από τους πολίτες (ταύτιση της κυβέρνησης και του κυβερνωμένου). Ο λαός αποφασίζει για τα πάντα και δεν δεσμεύεται από κανενός είδους νόμο. Πολιτικοί στοχαστές στην παράδοση του Locke τονίζουν τον ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών συμφερόντων σε μια πλουραλιστική κοινωνία. Μέσα σε ένα συνταγματικό πλαίσιο, πρέπει να συμφωνήσουν σε μια απόφαση που εξυπηρετεί το κοινό καλό.

Ανεξάρτητα από το χρονικό διάστημα στο οποίο υπάρχει μια δημοκρατική παράδοση σε μια χώρα και πώς αυτή έχει εξελιχτεί, δεν μπορεί να θεωρείται δεδομένη η παράδοση αυτή. Σε κάθε χώρα, η δημοκρατία και η βασική κατανόηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει μόνιμα να αναπτύσσονται για να μπορούν να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις κάθε επόμενης γενιάς. Και κάθε γενιά πρέπει να εκπαιδεύεται στην δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

1.2.2 Η δημοκρατία ως ένα πολιτικό σύστημα

Βασικά στοιχεία της σύγχρονης συνταγματικής δημοκρατίας περιλαμβάνουν:

- ένα σύνταγμα, συνήθως σε γραπτή μορφή, που θέτει το θεσμικό πλαίσιο για την δημοκρατία και που σε ορισμένες χώρες προστατεύεται από ένα ανεξάρτητο, ανώτατο δικαστήριο. Τα ανθρώπινα δικαιώματα, όχι συνήθως όλα, προστατεύονται ως πολιτικά δικαιώματα;
- τα ανθρώπινα δικαιώματα αναφέρονται στο σύνταγμα και στη συνέχεια παραπέμπονται σε πολιτικά δικαιώματα όπως κατοχυρώνονται συνταγματικά. Οι κυβερνήσεις που έχουν υπογράψει συμβάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα υποχρεώνονται να υποστηρίζουν το εύρος των δικαιωμάτων που έχουν επικυρώσει, ανεξάρτητα από το αν αναφέρονται ή όχι ρητά στο σύνταγμα.
- η νομική ισότητα όλων των πολιτών: όλοι οι πολίτες προστατεύονται ισότιμα από τον νόμο μέσω της αρχής της μη διάκρισης και πρέπει να εκπληρώνουν τα καθήκοντά τους όπως αυτά ορίζονται από τον νόμο.
- καθολική ψηφοφορία: αυτό δίνει στους ενήλικους πολίτες, άντρες και γυναίκες, το δικαίωμα ψήφου για κόμματα και/ή υποψήφιους στις βουλευτικές εκλογές. Επιπλέον, ορισμένα συστήματα περιλαμβάνουν δημοψήφισμα, δηλαδή, το δικαίωμα των πολιτών να παίρνουν αποφάσεις για ένα συγκεκριμένο θέμα με άμεση ψηφοφορία.
- οι πολίτες απολαμβάνουν ανθρώπινα δικαιώματα που προσφέρουν πρόσβαση σε ένα ευρύ φάσμα τρόπων συμμετοχής. Αυτό περιλαμβάνει την ελευθερία των μέσων επικοινωνίας από λογοκρισία και κρατικό έλεγχο, την ελευθερία της σκέψης, της έκφρασης και της ειρηνικής συνάθροισης, και το δικαίωμα των μειονοτήτων και της αντιπολίτευσης να ενεργούν ελεύθερα.
- πλουραλισμός και ανταγωνισμός συμφερόντων και πολιτικών στόχων: πολίτες και ομάδες πολιτών μπορούν να ιδρύουν ή να συμμετέχουν σε κόμματα ή ομάδες συμφερόντων (λόμπυ), μη κυβερνητικές οργανώσεις, κ.λπ. για να προωθήσουν τα συμφέροντά τους ή τους πολιτικούς τους στόχους. Υπάρχει ανταγωνισμός για την προώθηση των συμφερόντων και άνιση κατανομή εξουσίας και ευκαιριών για την υλοποίησή τους;
- κοινοβούλιο: το σώμα των εκλεγμένων αντιπροσώπων έχει τη δύναμη της νομοθεσίας, δηλαδή, να ψηφίζει νόμους που είναι γενικά δεσμευτικοί. Η εξουσία του κοινοβουλίου στηρίζεται στη βούληση της πλειοψηφίας των ψηφοφόρων. Αν η πλειοψηφία σε ένα κοινοβουλευτικό σύστημα μετατοπίζεται από κάποιες εκλογές στις επόμενες, μια νέα κυβέρνηση αναλαμβάνει καθήκοντα. Σε προεδρικά συστήματα ο επικεφαλής της κυβέρνησης, ο Πρόεδρος, εκλέγεται χωριστά με άμεση ψηφοφορία.

- η αρχή της πλειοψηφίας: η πλειοψηφία αποφασίζει, η μειοψηφία πρέπει να αποδεχτεί την απόφαση. Τα συντάγματα καθορίζουν όρια για τον κανόνα της πλειοψηφίας που προστατεύουν τα δικαιώματα και τα συμφέροντα των μειονοτήτων. Η απαιτούμενη απαρτία για την πλειοψηφία μπορεί να ποικίλει, ανάλογα με το θέμα – για παράδειγμα, τα δύο-τρίτα για τροποποιήσεις στο σύνταγμα.
- έλεγχοι και ισορροπίες: οι δημοκρατίες συνδυάζουν δύο αρχές: η εξουσία της άσκησης βίας εναπόκειται στο κράτος, καταλήγοντας σε έναν «αφοπλισμό των πολιτών».⁵ Ωστόσο, για να αποφευχθεί να μετατραπεί η δύναμη της βίας σε αυταρχική ή δικτατορική κυβέρνηση, όλα τα δημοκρατικά συστήματα περιλαμβάνουν ελέγχους και ισορροπίες. Το κλασικό μοντέλο χωρίζει τις κρατικές εξουσίες σε νομοθετική, εκτελεστική, και δικαστική (οριζόντια διάσταση). Πολλά συστήματα λαμβάνουν κι άλλες προφυλάξεις: ένα σύστημα δύο σωμάτων για τη νομοθεσία, και ομοσπονδιακή ή καντονιακή αυτονομία, που αντιστοιχεί σε μια πρόσθετη κάθετη διάσταση ελέγχων και ισορροπιών (όπως στην Ελβετία, τις ΗΠΑ ή τη Γερμανία).
- προσωρινή εξουσία: ένα επιπλέον μέσο ελέγχου της εξουσίας είναι η παραχώρηση της εξουσίας για ένα καθορισμένο χρονικό διάστημα μόνο. Κάθε εκλογές έχουν αυτό το αποτέλεσμα, και σε κάποιες περιπτώσεις, η συνολική διάρκεια της θητείας μπορεί να είναι περιορισμένη, όπως στην περίπτωση του προέδρου των ΗΠΑ, ο οποίος πρέπει να παραιτηθεί μετά από δύο τετραετείς θητείες στην κυβέρνηση. Στην αρχαία Ρώμη, οι ύπατοι διοριζόντουσαν διαδοχικά, και αποχωρούσαν από την εξουσία μετά από ένα χρόνο.

1.2.3 Μια παρανόηση σε σχέση με τα ανθρώπινα δικαιώματα και την δημοκρατία

Η δημοκρατία βασίζεται στα πρότυπα και τις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μερικές φορές τα ανθρώπινα δικαιώματα εννοούνται λανθασμένα ως ένα σύστημα στο οποίο το άτομο απολαμβάνει πλήρη ελευθερία. Ωστόσο, αυτό δεν ισχύει.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα αναγνωρίζουν ατομικά δικαιώματα και ελευθερίες, οι οποίες είναι συνυφασμένες με την ανθρώπινη φύση. Ωστόσο, αυτά τα δικαιώματα δεν είναι απόλυτα. Τα δικαιώματα των άλλων πρέπει επίσης να γίνονται σεβαστά, και μερικές φορές θα υπάρχουν συγκρούσεις μεταξύ δικαιωμάτων. Οι δημοκρατικές διαδικασίες βοηθάνε να δημιουργηθούν διεργασίες που διευκολύνουν την ελευθερία των ανθρώπων, αλλά θέτουν

επίσης απαραίτητα όρια. Σε ένα μάθημα EDC/HRE, για παράδειγμα, πραγματοποιείται μια συζήτηση. Για να έχουν όλοι οι μαθητές την ευκαιρία να εκφράσουν τη γνώμη τους, ο χρόνος ομιλίας είναι ελεγχόμενος, ίσως με αρκετά αυστηρό τρόπο. Για τον ίδιο λόγο, τίθενται περιορισμοί στον χρόνο ομιλίας στις κοινοβουλευτικές συζητήσεις ή στις τηλεοπτικές εκπομπές.

Πολλοί κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας περιορίζουν την ελευθερία μετακίνησής μας: όρια ταχύτητας στην πόλη, το να πρέπει να σταματάμε όταν τα φανάρια είναι κόκκινα, κ.λπ. Προφανώς οι κανόνες αυτοί υπάρχουν για να προστατεύουν τη ζωή και την υγεία των ανθρώπων.

Η δημοκρατία δίνει περισσότερη ελευθερία στους ανθρώπους, τόσο ως σύνολα όσο και ως άτομα, από οποιοδήποτε άλλο σύστημα διακυβέρνησης– υπό την προϋπόθεση πως η ελευθερία αυτή τίθεται εντός ενός πλαισίου τάξης, δηλαδή, σε ένα θεσμικό πλαίσιο, και εφαρμόζεται ως τέτοια. Για να λειτουργήσει καλά, η δημοκρατία βασίζεται σε ένα ισχυρό κράτος το οποίο ασκεί το κράτος δικαίου και επιτυγχάνει έναν αποδεκτό βαθμό διανεμητικής δικαιοσύνης. Ένα αδύναμο κράτος, ή αδύναμο κράτος δικαίου, σημαίνει πως η κυβέρνηση δεν είναι ικανή να εκτελέσει το συνταγματικό της πλαίσιο και τους νόμους.

1.2.4 Δυνατά σημεία και αδυναμίες

Σε γενικές γραμμές, οι διάφοροι τύποι δημοκρατίας μοιράζονται κάποια δυνατά σημεία αλλά και αδυναμίες συμπεριλαμβανομένων των παρακάτω.

α. Δυνατά σημεία των δημοκρατιών

- Η δημοκρατία παρέχει ένα πλαίσιο και τα μέσα για μια πολιτισμένη, μη-βίαιη επίλυση συγκρούσεων. Η δυναμική της σύγκρουσης και της πολυφωνίας υποστηρίζει τη λύση των προβλημάτων.
- Οι δημοκρατίες είναι «ισχυροί ειρηνιστές» – τόσο στις κοινωνίες τους όσο και στη διεθνή πολιτική.
- Η δημοκρατία είναι το μόνο σύστημα που διευκολύνει τις αλλαγές της πολιτικής ηγεσίας χωρίς να αλλάζει το σύστημα διακυβέρνησης.
- Οι δημοκρατίες είναι κοινότητες μάθησης που μπορούν να δεχτούν και να αντιμετωπίσουν ανθρώπινα λάθη. Το κοινό καλό ορίζεται μέσα από διαπραγμάτευση και δεν επιβάλλεται από μια αυταρχική εξουσία.
- Τα ανθρώπινα δικαιώματα ενισχύουν τις δημοκρατίες παρέχοντας ένα κανονιστικό πλαίσιο για τις πολιτικές διεργασίες, που βασίζεται στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Με την επικύρωση συμβάσεων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, μια κυβέρνηση μπορεί να προβεί σε περαιτέρω «υποσχέσεις» προς τους πολίτες της,

υποσχέσεις που διατηρούν προσωπικές ελευθερίες και άλλα δικαιώματα.

β. Προβλήματα κι αδυναμίες

- Κόμματα και πολιτικοί έχουν την τάση να θυσιάζουν μακροπρόθεσμους στόχους για την εκλογική επιτυχία. Οι δημοκρατίες δημιουργούν κίνητρα για τη χάραξη κοντόφθαλμης πολιτικής, για παράδειγμα, σε βάρος του περιβάλλοντος ή των επόμενων γενεών (η λογική του “να ξεμπερδεύω κουτσά στραβά”).
- Κυβέρνηση για τον λαό είναι κυβέρνηση εντός των ορίων του έθνους-κράτους. Διαρκώς αυξανόμενη παγκόσμια αλληλεξάρτηση, όπως σε οικονομικές και περιβαλλοντικές εξελίξεις, περιορίζει το πεδίο επιρροής της δημοκρατικής διαδικασίας λήψης αποφάσεων σε ένα έθνος- κράτος.

1.2.5 Συμπεράσματα

Οι δημοκρατίες εξαρτώνται από τους πολίτες όσον αφορά τον βαθμό στον οποίο τα πλεονεκτήματα των δημοκρατιών ξεδιπλώνονται και οι αδυναμίες τους διατηρούνται υπό έλεγχο. Οι δημοκρατίες είναι απαιτητικά συστήματα, και εξαρτώνται από την ενεργή συμμετοχή και υποστήριξη των πολιτών τους– μια στάση ενημερωμένης και κριτικής αφοσίωσης. Όπως το έθεσε ο Winston Churchill (1947), «Η δημοκρατία είναι η χειρότερη μορφή διακυβέρνησης εκτός από όλες τις άλλες μορφές που έχουν δοκιμαστεί από καιρό σε καιρό».

Τόσο σε εδραιωμένα όσο και σε νεαρά δημοκρατικά κράτη, η EDC/HRE συμβάλλει αποφασιστικά στην πολιτική κουλτούρα στην οποία πρέπει να είναι ριζωμένες οι δημοκρατίες για να επιβιώσουν και αναπτυχθούν.

5. Υπάρχει ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα στο οποίο η αρχή του αφοπλισμού των πολιτών έχει τροποποιηθεί, συγκεκριμένα στις ΗΠΑ.